

УДК [930.253:394.92](477.51)

Н. М. ЛОБАНОВА*

**ЛИСТУВАННЯ У ДОРАДЯНСЬКИХ ФОНДАХ
ОСОБОВОГО ПОХОДЖЕННЯ
(ЗА ДОКУМЕНТАМИ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ
ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Проаналізовано листування, що зберігається у фондах особового походження Державного архіву Чернігівської області. Переважна більшість листів – це приватне листування, але в окремих особових фондах зберігається офіційне листування; розглянуто листи побутового, суспільно-політичного, особистого характеру, листи-повідомлення, прохання, подяки, вітання.

Ключові слова: особовий фонд; родинний фонд; листування офіційне; листування приватне; Чернігівська губернія; Полтавська губернія.

У Державному архіві Чернігівської області зберігається понад 100 особових фондів, 10 з яких – дорадянського періоду. Це – фонди поміщиків Бакуринського П. Я., Свічки Л. М., Силакова М. І., Товстоліса І. І., удови поміщика і цукровозаводчика, проводиря дворянства Новгород-Сіверського повіту Судієнка Й. М., Судієнко О. В., чернігівського цивільного губернатора Бутовича О. П. та Ніжинського міського голови Кушакевича П. Ф., письменника, історика Мордовцева Д. Л., адвоката та громадського діяча Шрага І. Л. і родинний фонд князя та княгині Урусових.

Найбільша група документів, представлена у цих фондах – листування.

Особливу увагу привертають листи дійсного таємного радника князя Куракіна О. Б. Бутовичу О. П. з привітанням останнього в зв'язку з нагородженням орденом княгині Анни 2-го ступеня, повідомленням про побудований у Полтаві монумент на честь перемоги Росії над шведами та з проханням прийняти два естампи з видами цього монумента¹; князя Лобанова-Ростовського Я. з повідомленням про можливий приїзд в Малоросію графа Заводовського П. В., проханням розмістити двох хлопчиків полтавського поміщика Марченка А. І., що хочуть навчатися столярному мистецтву: з проханням надати рекомендації колишньому полоненому, голландському лікарю Яжену, який відбуває на батьківщину²; малоросійського військового губернатора Репніна М. Г. з подякою

---

* Лобанова Наталія Михайлівна – заступник директора Державного архіву Чернігівської області.

за надане житло під час його перебування в Чернігові; із зауваженнями до дій Чернігівського губернського правління стосовно маєтка тестя Репніна та повідомленням про приїзд на дворянське зібрання; про направлення до Чернігова декоратора для написання декорацій та створення сцени театру; проханням направити до Полтави помічника чернігівського губернського архітектора Медведєва Г.³; Малоросійського єпископа Сильвестра про відмову надати місце при церкві диякону Тарасевичу через невміння читати, незнання арифметики⁴.

Крім того у фонді зберігаються листи Розумовського О., Балашева, Безбородька, Румянцева, Державіна Г., Аракчєєва, Милорадовича, Барклая-де-Толлі М. Бутовичу О. П.⁵

Про особисте життя, свою гру у п'єсі "Наука и женщина" йдеться в листах, надісланих Судієнко О. В. її донькою; про закриття спілки письменників пише син Жорж; присяжний повірений м. Стародуб Успенський М.П. повідомляє її про дійсність векселя Мещерського; поставщик чавунних виробів з м. Новоград-Волинський Пейсах Шлайн звертається з проханням обговорити умови оренди Олександрійського заводу⁶.

Серед кореспондентів Мордовцева – Вороний М. К., Грінченко Б. Д., Грушевський М. С. У листах М. К. Вороного до Д. Л. Мордовцева – думки про необхідність великої реформи українського театру⁷; Б. Грінченко просить надрукувати в Галичині його оповідання "Сагайдачний" та дискутує з приводу написання творів російською мовою, а не українською, в тому числі й Мордовцевим⁸. У цьому фонді найцікавішими є маловідомі листи Грушевського до письменниці Ганни Барвінок (Олександри Михайлівни Куліш) щодо видання творів П. Куліша⁹.

У листах поміщика І. І. Товстоліса йдеться про збирання матеріалів з власного родоводу¹⁰. Зацікавить лист брата Олександри Іванівни Урусової Миколи Івановича Неплюєва до її чоловіка з проханням прийняти в спадок дітям частину землі та лісу біля містечка Охрамівичі Сосницького повіту Чернігівської губернії та лист селян с. Шалимівка з проханням надати в оренду її приміщення¹¹.

Цікавими є листи й телеграми від присяжного повіреного Сомова В. В. про купівлю фортеці у Левицького-Рогая Г. І.; правління Ніжинського товариства патронату висловлює подяку Павлу Кушакевичу за пожертвування на користь патронату¹². Серед кореспондентів Кушакевича були настоятельниця Ніжинського Введенського дівочого монастиря, яка повідомляла про отриманий дозвіл залишити при монастирі кошти на помилування¹³; піклувальника Київського навчального округу, який писав про оголошення подяки імператора за заслуги на користь народної освіти; ніжинський повітовий предводитель дворянства повідомляв про затвердження Указом Правительствующого Сенату Кушакевича на посаді почесного мирового судді Ніжинського

повіту та про подяку чернігівського губернатора членам Ніжинської повітової переписної комісії (першого загального перепису населення Імперії)¹⁴. Інтерес викликає повідомлення Кушакевича щодо відкриття ремісничого училища імені О. Ф. Кушакевича і промислової школи¹⁵, пожертвування на відкриття та благоустрій жіночої рукодільної школи для вихованок гімназії імені П. І. Кушакевич¹⁶, чищення р. Остер та брукування бруківки і дороги до станції Ніжин¹⁷.

Дослідник може використати листи сотника Ласкового про направлення до Москви бунчукового товариша Сергія Солонини¹⁸; Петра Бакуринського до Миколи І з проханням видати указ про занесення його до губернської родовідної книги дворян¹⁹; генерал-губернатора графа Рум'янцева Малоросійській колегії про призначення полкового писаря Якова Бакуринського полковим суддею²⁰.

Зацікавить листування поміщика Миколи Силакова з Головним управлінням установ імператриці Марії про улаштування його доньки Анни в Інститут благородних дівичь²¹; з рідними та близькими: сином Федором, братом Михайлом, батьком²².

Багатий на листування фонд Іллі Шрага. За більш ніж сорокарічну адвокатську та громадську діяльність у його документах відкрито близько сотні листів. Фондоутворювачу були адресовані листи голови Чернігівського товариства сільського господарства про його співробітництво з журналом "Селянин"²³ та начальника Головного Управління місцями ув'язнення про співробітництво з виданням "Пенітенціарний вісник"²⁴, повідомлення Чернігівської губернської земської управи про обрання Шрага до Всеукраїнської спілки земств, гласним міської думи та членом Музейної ради²⁵, лист члена гуртка товаришів-одномумців В. Д. Кузьмина-Караваєва про надання допомоги колишнім депутатам Державної Думи І та ІІ скликань²⁶.

У фонді зберігаються листи сина Миколи Шрага до редактора газети "Нова рада", в якому критикується стаття редактора "На суд громадянства", що, ймовірно, стосується Шрагів²⁷; одного з кандидатів єврейського національного виборчого комітету в Установчі збори по Чернігівському виборчому округу Марголіну М. Д. про підготовку до виборів²⁸; отамана 2-го українського козацького полку і військового сотника самостійного війська України про організацію в Чернігові сотні і запасної військової частини²⁹.

Унікальною пам'яткою визнано лист голови Української Центральної Ради М. Грушевського і телеграма Скрицького Шрагу І. про перевибори губернських комісарів і прибуття голів губерній на пленарні збори Центральної Ради³⁰.

Серед кореспондентів Іллі Людвіговича були член Чернігівського окружного суду В. Д. Гаврик, М. С. Грушевський, М. Саєнко, донька Олена, М. Шухевич, член ради рівноправ'я жінок М. Чехова³¹. У листі

М. Євфимова йдеться про прохання допомогти “витягнути” Петлюру з Лук’янівки³².

Поряд з офіційними листами у фонді Шрага зберігаються вітальні телеграми Марголіна М. Д., сім’ї Терещенків, селян с. Жукотки Чернігівського повіту у зв’язку з обранням його членом І Державної Думи³³; телеграми Сороки, Волкова, Дорошевського, Дейкуна у зв’язку з 25-річчям його громадської та судової практики³⁴.

Як бачимо, дорадянські фонди особового походження містять численне листування, воно досить інформативне, лексично багате і потребує подальшого вивчення.

¹ Державний архів Чернігівської області, ф. 937, оп. 1, спр. 3.

² Там само, спр. 6.

³ Там само, спр. 7.

⁴ Там само, спр. 4.

⁵ Там само, спр. 5.

⁶ Там само, ф. 958, оп. 1, спр. 1.

⁷ Там само, ф. 1082, оп. 1, спр. 1.

⁸ Там само, спр. 2.

⁹ Там само, спр. 3.

¹⁰ Там само, ф. 676, оп. 1, спр. 19, 21.

¹¹ Там само, ф. 1002, оп. 1, спр. 2.

¹² Там само, ф. 1412, оп. 1, спр. 3.

¹³ Там само, спр. 4.

¹⁴ Там само, спр. 2.

¹⁵ Там само, спр. 10.

¹⁶ Там само, спр. 9.

¹⁷ Там само, спр. 11.

¹⁸ Там само, ф. 675, оп. 1, спр. 7.

¹⁹ Там само, спр. 8.

²⁰ Там само, спр. 15.

²¹ Там само, ф. 988, оп. 1, спр. 25.

²² Там само, спр. 16.

²³ Там само, ф. 1081, оп. 1, спр. 29.

²⁴ Там само, спр. 32 а.

²⁵ Там само, спр. 31.

²⁶ Там само, спр. 9.

²⁷ Там само, спр. 32.

²⁸ Там само, спр. 11.

²⁹ Там само, спр. 18.

³⁰ Там само, спр. 13.

³¹ Там само, спр. 55, 56, 64, 68, 71, 73.

³² Там само, спр. 57.

³³ Там само, спр. 6.

³⁴ Там само, спр. 3.

Проанализирована переписка, которая сохраняется в фондах личного происхождения Государственного архива Черниговской области. Подавляю-

щее большинство писем – это частная переписка, но в отдельных личных фондах хранится официальная; рассмотрены письма бытового, общественно-политического, личного характера, письма-сообщения, просьбы, благодарности, приветствия.

Ключевые слова: личный фонд; семейный фонд; переписка официальная; переписка частная; Черниговская губерния; Полтавская губерния.

The article analyzes the correspondence, stored in the fonds of personal origin of State Archives of Chernihiv Region. The most letters are the private correspondence, but some personal fonds contain the official correspondence. There are considered the household letters, social and political correspondence, private letters, letters of advice, request letters, notes of acknowledgement and congratulations in the article.

Keywords: personal fond; family fond; official correspondence; private correspondence; Chernihiv province; Poltava province.